

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ВАСЮК ОКСАНА ВІКТОРІВНА

УДК 378.147.013.42:378.663

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ВИЩИХ
АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Кабінету Міністрів України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
РІДЕЙ Наталія Михайлівна
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
професор кафедри екології агросфери та
екологічного контролю

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ГОМОНЮК Олена Михайлівна
Хмельницький національний університет,
професор кафедри практичної
психології і педагогіки

доктор педагогічних наук, професор
ПЕТРУК Віра Андріївна
Вінницький національний технічний університет,
професор кафедри вищої математики

доктор педагогічних наук, професор
БІДА Олена Анатоліївна
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти

Захист відбудеться “26” червня 2015 р. о “10” годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.18 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, навчальний корпус № 10, кімната 221а

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розіслано “25” травня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Буцик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Провідною метою удосконалення та реформування вищої освіти в Україні, входження її в європейський освітній простір є досягнення принципово нового рівня якості підготовки майбутніх фахівців. Реалізація її передбачає володіння випускниками вищих навчальних закладів (ВНЗ) ґрунтовними теоретичними знаннями, професійними вміннями й навичками самостійно і творчо застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних умовах виробництва і життєвих ситуаціях, здатностями компетентнісного розв'язання різного роду фахових завдань, про що наголошується у Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 р.

У Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки на період до 2015 р. сформульовані важливі стратегічні напрями діяльності вищої аграрної освіти, що має забезпечити розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Серед них – оновлення змісту навчання з урахуванням потреб сучасного аграрного виробництва, застосування у навчальному процесі нових інформаційних, телекомунікаційних технологій, інтерактивних форм та методів навчання тощо.

Відтак, важливою проблемою сучасних ВНЗ, зокрема аграрних, є пошук шляхів, що сприяють формуванню системи цінностей, професійно значущих якостей студентів, зокрема, майбутніх соціальних педагогів. Цьому сприяє, насамперед, вирішення питань формування професійної спрямованості зазначених фахівців, що визначає ставлення людини до професії, надає трудовій діяльності суб'єкта праці особистісного змісту, дозволяє творчо вирішувати складні завдання, отримувати конкретні, практичні результати фахової діяльності, що забезпечує кар'єрне зростання, престижний соціальний статус і положення у суспільстві. Варто зазначити, що Національний університет біоресурсів і природокористування України започаткував підготовку соціальних педагогів, професійна діяльність яких здійснюється у сільській місцевості, що вимагає відповідного професійного спрямування всього змісту їхньої підготовки. Нині він залишається єдиним аграрним ВНЗ, де здійснюється підготовка зазначених фахівців, що і посилює актуальність дослідження.

Проблема формування професійної спрямованості студентів знайшла своє певне вирішення у наукових дослідженнях психологів, соціологів, педагогів, філософів. Значний внесок у її розробку зробили: Л. Виготський, П. Гальперін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Н. Тализіна (діяльнісна теорія особистості); М. Алексєєва, С. Архангельський, Ю. Бабанський, С. Гончаренко, М. Євтух, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, П. Підкасистий, І. Підласий, В. Семиченко, В. Сластьонін, М. Сметанський, В. Якунін (основні положення теорії навчальної діяльності); А. Вербицький (контекстний підхід до навчання); І. Зязюн, Н. Кузьміна, Є. Рогов (концепція професійного розвитку особистості); І. Бех, В. Рибалка, В. Сериков, І. Якиманська (теорія особистісно-орієнтованого навчання). Науковцями доведено, що професійна спрямованість є інтегративним особистісним утворенням, що охоплює професійні інтереси, установки, цінності, ставлення, захоплення, бажання, ідеали та переконання, сприяє прояву професійних здібностей людини.

Наукові засади організації професійної підготовки майбутнього соціального педагога знайшли своє відображення у працях Р. Вайноли, М. Галагузової, Ю. Галагузової, І. Доброскок, І. Зверевої, А. Капської, Л. Мардахаєва, Г. Тірша і Г. Пфаффербергера та ін.; теоретико-методологічні аспекти соціально-педагогічної діяльності заклали дослідження В. Бочарової, Л. Гусякової, І. Зверевої, А. Капської.

Проблемі професійної підготовки майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери присвячено праці науковців за такими напрямками: дидактичні основи підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності (Харченко С.); управління якістю соціальної освіти (Євтух М.); формування професійної компетентності (Малінкіна В., Петрович В.), професійної спрямованості (Москалюк О.), професійної та професійно-педагогічної культури (Гомонюк О., Спіріна Т.) майбутніх соціальних педагогів; професійна підготовка соціальних педагогів в умовах неперервної освіти (Поліщук В.); зміст професійної підготовки соціального педагога у ВНЗ зарубіжних країн (Аксютіна З., Когут С., Павлішак О., Пришляк О.); практична підготовка майбутніх соціально-педагогічних працівників у ВНЗ (Шифор Б., Дженкінс Л., Фалинська З.); професійна орієнтація на професію соціально-педагогічної сфери та допрофесійна підготовка майбутніх соціальних педагогів (Гилязова З., Когут С., Поліщук В.); підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді (Пащенко С.).

Різні аспекти підготовки соціального педагога до діяльності в умовах сільського соціуму розглядали О. Безпалько – соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю у сільській громаді, М. Гур'янова – теоретико-практичні аспекти підготовки соціальних педагогів села, О. Лапа – підготовка майбутнього соціального педагога до практичної роботи з молоддю в сільському соціумі, О. Межирицький – підготовка студентів до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості.

З прийняттям нового Закону “Про вищу освіту” (2014 р.) у вищій освіті інтенсифікувались пошуки нових підходів до підготовки фахівців, зокрема соціально-педагогічної сфери, упроваджуються нові технології, створюються умови для навчання соціальних педагогів, здатних вирішувати нагальні професійні завдання. Проте, у практиці їхньої підготовки прослідковується недостатня увага до проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на діяльність в умовах сільського соціуму, що виявляється у безсистемності застосування форм, методів, педагогічних технологій, які формують уміння, орієнтовані на здійснення соціально-педагогічної діяльності з сільським населенням; надто обмежене включення у зміст підготовки знань, пов'язаних із розв'язанням соціальних проблем села; недостатньому врахуванню значення мотиваційного, особистісного потенціалу, потреб та інтересів студентів у оволодінні майбутнім фахом.

Ознайомлення з результатами наукових пошуків дослідників і практичним досвідом роботи з формування професійної спрямованості дало змогу виявити низку суперечностей між:

– потребою суспільства у соціальних педагогах з високим рівнем професійної спрямованості, готових кваліфіковано здійснювати соціально-педагогічну діяльність

в умовах сільського соціуму та недостатньою розробленістю теоретико-методичних аспектів їх підготовки;

– усвідомленням майбутніми соціальними педагогами необхідності й значущості професійно спрямованого навчання і недостатнім досвідом та рівнем сформованості у них здатностей здійснення соціально-педагогічної діяльності у сільському соціумі;

– предметним характером навчання й інтегрованим характером сучасної професійної діяльності фахівців соціально-педагогічної сфери;

– потенційними можливостями педагогічного процесу у вищих аграрних навчальних закладах із формування професійно спрямованості та традиційними методиками підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери.

Зазначені теоретико-практичні питання акумулюються в проблемі дослідження: якими мають бути принципи, педагогічні фактори й умови, методичні шляхи формування професійно спрямованості майбутніх соціальних педагогів, щоб за умови синтезу вони утворювали педагогічну систему, запровадження якої у навчально-виховний процес аграрного ВНЗ забезпечуватиме високий рівень сформованості професійно спрямованості майбутніх соціальних педагогів на діяльність в умовах сільського соціуму, що і обґрунтовує актуальність проблеми і вибір теми дисертації: **“Теорія і методика формування професійно спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах”**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою частиною науково-дослідних тем Національного університету біоресурсів і природокористування України: “Теоретичні і методичні засади застосування інноваційних педагогічних технологій при підготовці фахівців у вищих аграрних навчальних закладах” (номер державної реєстрації 0108U004905, 2008-2010 рр.) та “Обґрунтувати наукову концепцію та розробити заходи формування професійно-практичної компетентності фахівців з управління природокористуванням в агросфері” (номер державної реєстрації 0112U001684, 2012-2014 рр.).

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 4 від 28 листопада 2012 р.) та узгоджено бюро Міжвідомчої Ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 29 січня 2013 р.).

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічна система формування професійно спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах на діяльність в умовах сільського соціуму.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічну систему цілеспрямованого формування професійно спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах.

Для реалізації мети сформульовано такі **задачі**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної теорії і педагогічної практики визначити ступінь розробленості проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

2. Уточнити понятійно-категоріальний апарат дослідження, а саме сутність понять “професійно-педагогічна спрямованість”, “професійна спрямованість майбутнього соціального педагога”.

3. Схарактеризувати структуру професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, конкретизувавши її з урахуванням специфіки їхньої діяльності у сільській місцевості.

4. Визначити методологічні підходи, описати принципи цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів і на цій основі розробити наукову концепцію розв’язання проблеми.

5. Виявити та обґрунтувати педагогічні фактори та умови, розробити педагогічну систему формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах, її структурну модель.

6. Розробити науково-методичне забезпечення системного формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах.

7. Конкретизувати критерії, показники, схарактеризувати рівні сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

8. Експериментально перевірити ефективність системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах.

9. Запропонувати та упровадити в педагогічний процес вищих аграрних навчальних закладів науково-методичне забезпечення формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

Методи дослідження. На різних етапах наукового дослідження, для вирішення поставлених задач, використано такі методи:

– *аналіз, синтез, пошуково-бібліографічний метод, порівняння, узагальнення, систематизації* – для вивчення психолого-педагогічної наукової, методичної літератури і нормативно-законодавчої бази з проблем дослідження для ознайомлення з вітчизняним та зарубіжним досвідом професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, розгляду різних поглядів науковців на проблему, що вивчається, виявлення, впорядкування і подальшої класифікації досліджуваних явищ; визначення напрямів дослідження; виокремлення компонентів, критеріїв, визначення рівнів сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів; оцінки сукупності критеріїв порівняння студентів експериментальних і контрольних груп;

– *логіко-семантичний аналіз, абстрагування, ідеалізації, конкретизації* – для уточнення понятійно-категоріального апарату щодо формування професійної спрямованості й розробки експериментальної педагогічної системи цілеспрямованого її формування в майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах;

– *контент-аналіз* – для вивчення змін у розвитку професії соціального педагога, формування його професійної спрямованості;

– *моделювання* – для розробки структурної моделі педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки;

– *експертні оцінки, оцінювання, анкетування, спостереження, бесіда* – для визначення факторів і умов цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах та рівня сформованості професійної спрямованості; інтерпретації результатів дослідження;

– *педагогічний експеримент* (констатувальний і формувальний) – для вивчення процесу формування професійної спрямованості, конкретизації його методики та перевірки ефективності;

– *статистичні та математичні* – методи обробки експериментальних даних, непараметричні методи, методи обчислення інтегральних оцінок для кількісного й якісного аналізу даних педагогічного експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

– *науково обґрунтовано* концепцію формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах як теоретичну основу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів;

– *запропоновано* педагогічну систему цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах як конструкт, який утворюють методологічні підходи, принципи, педагогічні умови, компоненти, шляхи, етапи, форми і методи педагогічної взаємодії (підсистема “викладач-студент”), критерії та рівні;

– *схарактеризовано* структуру професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів з урахуванням специфіки їхньої діяльності у сільській місцевості (віддаленість населених пунктів і відповідний радіус обслуговування, невпорядкованість побутових умов, регіональні особливості, традиційність і усталеність міжособистісних відносин, відсутність анонімності, освітній і культурний рівень сільських жителів);

– *окреслено* основні напрями керування процесом формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів через наближення навчальної діяльності до професійної, її поступове ускладнення; застосування технології проблемного навчання, методи і форми якої сприяють продуктивному розвитку пізнавальних здібностей особистості; організацію системної профорієнтаційної роботи з майбутніми соціальними педагогами, що сприяє інтенсивному формуванню професійної мотивації студентів; цілеспрямованому застосуванню методів і форм педагогічної інтеграції; формування колективістських відносин у студентських групах тощо;

– *розкрито* загальнодидактичні й специфічні принципи (неперервності; урахування особливостей майбутньої професійної діяльності; системно-послідовного залучення студентів до навчально-професійних форм діяльності; саморозвитку, самовдосконалення (домінування самоосвітньої діяльності у професійному становленні майбутнього соціального педагога); інтегративності

(міждисциплінарності); відбору змісту навчання на засадах професійної доцільності; системності практичної підготовки; цілеспрямованого формування групових норм і цінностей майбутньої професійної діяльності) та педагогічні умови, що забезпечують цілеспрямоване формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів (створення системи профорієнтаційної роботи з майбутніми бакалаврами соціальної педагогіки, системно-послідовне залучення студентів до навчально-професійних форм оволодіння майбутнім фахом, міждисциплінарний підхід до оволодіння студентами соціально-педагогічною діяльністю, цілеспрямоване гуртування студентської групи на засадах спільної навчально-професійної діяльності);

– *конкретизовано* критерії (пізнавально-інформаційний, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний, особистісний) і показники сформованості професійної спрямованості; на основі аналізу якісних і кількісних проявів виокремлено чотири її рівні: низький, середній, достатній, високий;

– *уточнено* сутність поняття “професійна спрямованість майбутнього соціального педагога” як інтегральної якості особистості, що характеризується цілісною системою потреб і мотивів гуманістично спрямованої соціально-педагогічної діяльності, стійким інтересом до майбутньої професії, сформованими соціальними цінностями, розвинутим науковим світоглядом та готовністю продуктивно діяти в сільському соціумі з урахуванням його своєрідних соціокультурних і соціально-економічних характеристик, традицій, сезонної специфіки трудової діяльності, відносно замкнутого способу життя, психології сільських мешканців;

– *удосконалено*: зміст навчання шляхом запровадження авторського інтегративного факультативного навчального курсу “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді”, усталені методи і форми навчання, узвичаєні педагогічні технології підготовки соціальних педагогів у вищому аграрному навчальному закладі, навчально-методичні комплекси з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки в аспекті формування професійної спрямованості на діяльність в умовах сільського соціуму, діагностичний інструментарій для дослідження сформованості професійної спрямованості згідно з розробленими критеріями;

– *подальшого розвитку набули*: організаційно-методичні аспекти лекцій і семінарсько-практичних занять з використанням проблемного і тренінгового навчання, навчального проектування, ігрової діяльності у формуванні професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів; а також змісту його формування у вищих аграрних навчальних закладах на діяльність в умовах сільського соціуму.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні у практику ВНЗ, зокрема аграрних, педагогічної системи цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів і науково-методичного забезпечення цього процесу; розробці методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників “Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах”; методики діагностики сформованості професійної спрямованості; розробці інтегративного

факультативного навчального курсу “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді”; лекцій, практичних занять з елементами проблемності, застосуванням проектної, тренінгової технологій; посібників для студентів та викладачів ВНЗ (“Порівняльна педагогіка”, “Історія соціальної роботи”, “Історія соціальної педагогіки за кордоном”, конспект лекцій з дисципліни “Історія соціальної роботи”); методичних рекомендацій з проходження навчальної соціально-педагогічної практики для підготовки студентів напряму підготовки 6.010106 “Соціальна педагогіка”. Питання формування професійної спрямованості можуть бути використані при вивченні дисциплін “Вступ до спеціальності “Соціальна педагогіка”, “Теорія і історія соціального виховання”, “Історія соціальної роботи”, “Порівняльна педагогіка”, “Педагогіка сімейного виховання”.

Упровадження результатів дослідження. Результати дослідження упроваджено у практику роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка від 07 березня 2014 р., № 17), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка від 12 березня 2014 р., № 27.3/353), Державної установи “Науково-методичного центру інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів “Агроосвіта” (довідка від 19 березня 2014 р., № 128/228), Херсонського державного університету (довідка від 25 березня 2014 р., № 01.24/813), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка від 24 березня 2014 р., № 04), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка від 01 квітня 2014 р., № 408/01).

Особистий внесок здобувача. У публікаціях, підготовлених зі співавторами, внесок здобувача полягає: [11] – у аналізі змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; [27] – у теоретичному аналізі визначення цілей та формування змісту навчання майбутніх соціальних педагогів; [28] – у обґрунтуванні педагогічних умов формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрному ВНЗ; [24; 30; 37] – у обґрунтуванні аксіологічного і акмеологічного, компетентнісного підходів у професійній підготовці соціальних педагогів; [39; 49] у доборі й систематизації матеріалу про методичні засади формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на лекціях, семінарсько-практичних заняттях, організації самостійної роботи студентів, практичного матеріалу на основі особистого досвіду роботи на посаді доцента кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорено на засіданнях кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України й оприлюднено на наукових і науково-практичних конференціях та педагогічних читаннях різних рівнів:

– *міжнародних*: “Сучасні наукові дослідження – 2006” (Дніпропетровськ, 2006); “Наука і вища освіта” (Запоріжжя, 2008); “Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців” (Львів, 2011); “Використання

педагогічних технологій у практиці роботи сучасної школи” (Переяслав-Хмельницький, 2012); “Дитинство. Освіта. Соціум” (Київ, 2012); “Современные направления теоретических и прикладных исследований” (Одесса, 2013); “Trendy ve vzdělávání” (Olomouci, 2013); “Теорія і методика професійної освіти: реалії та перспективи ХХІ століття” (Київ, 2013); “Теорія та методика професійної освіти: наукові читання імені професора Віктора Сидоренка” (Київ, 2014);

– *всеукраїнських*: “Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: подорож у просторі змін” (Київ, 2009);

– *міжвузівських*: “Професійна освіта: теорія, досвід, проблеми” (Київ, 2010); “Інноваційні технології в сучасній професійній освіті” (Вінниця, 2013);

– *педагогічних читаннях*: “Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання” (Переяслав-Хмельницький, 2013);

– *загальноуніверситетських*: науково-практичних конференціях співробітників та аспірантів Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, 2007–2014).

Кандидатська дисертація на тему “Інформаційно-бібліографічне забезпечення юристів в умовах формування правової держави” за спеціальністю 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство захищена у 2003 році у Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України. Результати кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використано.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи знайшли відображення у 53 публікаціях (із них одноосібні – 46), у тому числі: 1 монографії, 24 статтях у наукових фахових виданнях України; 5 статтях у іноземних фахових наукових виданнях, 16 навчально-методичних виданнях, 7 – у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п’яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (616 найменувань, з них – 14 латиницею) і додатків на 174 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 497 сторінок, з них 435 сторінок основного тексту. Дисертація містить 24 таблиці, 29 рисунків на 45 сторінках (з них п’ять таблиць і тринадцять рисунків на 18 повних сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, розкрито зв’язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, основні завдання, об’єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення дослідження та особистий внесок здобувачки, наведено дані про впровадження і апробацію результатів дослідження, представлено структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – “Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів як педагогічна проблема” – визначено ступінь розробленості проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у сучасних наукових дослідженнях та схарактеризовано її структуру; уточнено термінологічний апарат.

У розділі наголошено, що розгляд накопиченого досвіду навчання фахівців для соціально-педагогічної сфери в Україні може стати основою вдосконалення системи формування професійної спрямованості цих фахівців. Приділено увагу розвитку соціальної політики держави від благодійності до створення системи суб'єктів соціальної політики (державних і недержавних), які мають пріоритетні соціально-педагогічні напрями роботи та завдання. Простежено формування системи соціальної освіти, здійснення соціального виховання і виконання функцій соціального педагога представниками різних професій: піонервожатими, заступниками директора школи з виховної роботи, організаторами позакласної і позашкільної виховної діяльності, класними керівниками. Відзначається, що 90-і р. ХХ ст. характеризуються створенням законодавчої бази (Декларація “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні”; Закони України “Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення”, “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”) та розширенням кола суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, офіційним уведенням професії соціального педагога до Кваліфікаційного довідника посад керівників, фахівців і службовців. Наголошено, що відповідно до “Класифікатора професій ДК 003:2010” у сільській місцевості соціальний педагог може обіймати посаду соціального працівника, фахівця з вирішення конфліктів, асистента педагога валеолога, вихователя, викладача-стажиста, вихователя гуртожитку, інспектора з соціальної допомоги тощо.

Нині головними структурними компонентами системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в Україні є допрофесійна підготовка, різнорівнева професійна і післядипломна освіта (перепідготовка та підвищення кваліфікації). Відзначається, що поряд із педагогічними ВНЗ, фахівців за напрямом підготовки “Соціальна педагогіка” готують у аграрній вищій школі, зорієнтовуючись на те, що випускники здійснюватимуть соціально-педагогічну діяльність у сільському регіоні.

Акцентовано, що поняття “професійна спрямованість” поки що не отримало теоретичної чіткої категоріальної інтерпретації. У дослідженнях, присвячених цій проблемі, автори зазначають, що на процес формування професійної спрямованості впливає загальна спрямованість особистості, яку дослідники тлумачать, як систему потреб (Додонов Б.); результат наявної в особистості структури її мотиваційної сфери (Божович Л.); складне психологічне утворення (Вербицький А., Леонтьєв О.); своєрідне пережите вибіркоче ставлення людини до дійсності (Левітов М., Ковальов О., Кузін В., Мерлін В., М'ясищев В., Немировський В.); сукупність різних тенденцій, в основі яких лежать потреби, мотиви діяльності (Рубінштейн С.). Дослідження М. Добриніна, М. Левітова, А. Петровського, К. Платонова довели, що структура особистості є цілісним утворенням, яке складається з безлічі взаємопов'язаних елементів моральних, вольових, емоційних якостей особистості, життєвих установок і духовних цінностей. Вона проявляється в формі потягу, бажання, переконання, інтересу, нахилу, ідеалу, світогляді й, у цілому, характеризує сферу всіх потреб і зацікавлень людини, її ставлення до дійсності та суспільства, до самої себе. Отже, професійна спрямованість охоплюватиме лише коло потреб і

зацікавленень особистості, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю.

Зазначається, що поняття “професійна спрямованість” науковці тлумачать із використанням тієї чи іншої видової ознаки: мотиваційна сфера (Забродін Ю., Каганов О., Сосновський Б., Томащук О., Щеглова Т.); інтерес (Добринін М., Єлаєв М., Костюк Г., Крягжде С., Рімкявічене В., Сейтешев А., Шавір П., Шелухін Ю.); установка (Залеська С., Йовайша Л., Ткаченко А.); ставлення (Галузинський В., Євтух М., Котіленков М., Немировський В., Реан А.); якість особистості (Ганопольський О., Котіленков М., Кузьміна Н., Ломов Б., Немировський В., Реан А.); вибір професії (Голомшток А., Синявський В., Титма М., Федоришин Б.); утворення певного виду (Дусавицький О., Яремчук С.); діяльність (Геткіна Г.); професійні цінності (Васильєв І., Гейжан Н., Іванюк М.); професійні плани та наміри (Кабіров Ф., Климов Є., Сухарєв А.). Теоретичний аналіз праць науковців дав можливість констатувати, що більшість дослідників під професійною спрямованістю розуміють позитивне вибіркове ставлення до будь-якого виду праці або до професії і розглядають її як провідну інтегральну властивість особистості, структура якої складається з бажань, інтересів, ідеалів, схильностей, переконань тощо), що є основними спонукальними факторами професійного становлення людини.

Вказується, що складові частини положення, на які спирається дефініція “професійно-педагогічна спрямованість” обґрунтовані такими дослідниками, як А. Буреніна, М. Вікторова, Л. Данилевська, М. Дьяченко, Л. Кандилович, Г. Малінін, В. Сластьонін, І. Фастовець, М. Фіцула, Л. Шакєнова та ін. Вони однакові в тому, що поняття “професійно-педагогічна спрямованість” охоплює стійке, усвідомлене, активно-дійове ставлення до педагогічної професії; внутрішнє прийняття її мети й завдань, інтересів, ідеалів, настанов, переконань, поглядів; психологічну готовність та установку на педагогічну діяльність; захопленість нею, схильність до професії педагога, інтерес та любов до дітей, емоційне сприйняття всього, що пов'язане з цією професією.

Наголошено, що професійну спрямованість соціального педагога дослідники розглядають у системі особистісних та професійно важливих якостей, цінностей, властивостей. Незважаючи на різні підходи до їх висвітлення (Біда О., Вайнола Р., Галагузова М., Гур'янова М., Євтух М., Капська А., Мардахєєв Л., Овчарова Р., Сердюк О., Холостова Є.), можна виділити загальні характеристики, які відображають можливості людини оволодіти цією професійною діяльністю. Соціальний педагог має бути гуманістом, володіти організаторськими і комунікативними здібностями, високим рівнем загальної культури, тактом. Доведено, що метою формування професійної спрямованості майбутнього соціального педагога є його розвиток в особистісному, професійному та соціальному плані, а її результатом – набуття професійних знань та умінь, розвиток професійно необхідних якостей (моральних, вольових, емоційних тощо), що і є основою професійної спрямованості соціального педагога.

Уточнено дефініції понять “професійна спрямованість”, “професійно-педагогічна спрямованість” у такий спосіб: *професійна спрямованість* – це інтегральна властивість особистості, яка характеризується цілісною системою

потреб і домінуючих мотивів, стійким інтересом до конкретної діяльності, що ґрунтується на єдності розвинених схильностей та здібностей, а також сформованим стійким ідеалом, світоглядом і переконаннями; *професійно-педагогічна спрямованість* – це інтегральна властивість особистості, яка характеризується цілісною системою потреб, що зумовлюють професійно значущу мотивацію; всеосяжним інтересом, який ґрунтується на єдності розвинених схильностей та здібностей до педагогічної діяльності, основі знань, умінь та навичок; сформованим стійким ідеалом, світоглядом і переконаннями, розумінням та внутрішнім прийняттям мети й завдань педагогічної діяльності.

Професійну спрямованість майбутнього соціального педагога визначаємо як інтегральну якість особистості, що характеризується цілісною системою потреб і мотивів гуманістично спрямованої соціально-педагогічної діяльності, стійким інтересом до майбутньої професії, сформованими соціальними цінностями, розвинутих науковим світоглядом та готовністю продуктивно діяти в сільському соціумі з урахуванням його своєрідних соціокультурних і соціально-економічних характеристик, традицій, сезонної специфіки трудової діяльності, відносно замкнутого способу життя, психології сільських мешканців.

Узагальнення наукових досліджень уможлиблює виокремлення у структурі формування професійної спрямованості таких компонентів: когнітивний (розкриває професійну спрямованість як сукупність загальноосвітніх, психолого-педагогічних та професійних знань); мотиваційний (закладає основи здійснення соціально-педагогічної діяльності, відображає її потреби, мотиви, цілі); діяльнісно-поведінковий (проявляється у активності студентів до навчальної діяльності та самопізнання, у здатності до саморегуляції, використання, отриманих у процесі навчання, знань); особистісно-рефлексивний (система особистісних важливих якостей, якими має володіти фахівець соціально-педагогічної сфери).

У дослідженні зазначається, що причини появи таких недоліків і проблем соціально-педагогічної роботи у сільській громаді, як дезінтегрованість і слабкість соціальних інститутів, невизначеність функціональних обов'язків соціальних педагогів пов'язуються з недооцінкою ролі суб'єктів соціально-педагогічної роботи у сільському регіоні. Вказано, що сучасний сільський соціальний педагог поєднує виконання функцій працівників освіти, охорони здоров'я, культури тощо. Він є фахівцем вищої кваліфікації і широкого профілю та надає різнобічну допомогу всім категоріям населення від профілактичної до побутових соціальних послуг. У розв'язанні різного роду соціальних проблем мешканців села соціальний педагог тісно взаємодіє з іншими суб'єктами соціально-педагогічної роботи цієї місцевості. Основними формами роботи є соціальний супровід; консультативна, гурткова, профілактична робота; патронаж сімей усіх категорій; проведення лекцій, тренінгів, бесід; соціальна адаптація; соціальний захист; соціальне опитування молоді; ведення документації, особових справ.

Констатовано, що ядром змісту професійної підготовки соціальних педагогів є дисципліни професійно-орієнтованих та професійно-практичних циклів. Зміст навчання переобтяжено теоретичними курсами, але при цьому він потребує удосконалення щодо практичного навчання студентів. У навчально-виховному

процесі ВНЗ не враховується мотиваційний, особистісний потенціал студентів, їхні пізнавальні потреби й інтереси; навчання не наближається до реальної професійної діяльності. Це гальмує формування спеціальних знань і практичних умінь, зокрема, орієнтованих на здійснення соціально-педагогічної діяльності з сільським населенням і негативно впливає на формування професійної спрямованості.

Зазначається, що під час підготовки фахівців та формування їхньої професійної спрямованості використовується системний підхід, який передбачає постійне розв'язання професійно-педагогічних задач (Вайнола Р., Гомонюк О., Поліщук В.); застосування відповідних методів та форм навчання (Берсет А., Шабанов М.); науково-дослідну роботу студентів у межах навчального процесу і позааудиторній роботі (Деркач Т., Москалюк О.); виховну роботу (Іоаннесьян К.); формування колективу студентської групи (Голубєва В., Крилова Т.) тощо. У наукових дослідженнях наголошується на використанні у навчально-виховному процесі підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери різних педагогічних технологій (проектної, контекстового і проблемного навчання), форм роботи (бесіда, диспут, дискусія, міні-захист програм, проектів) (Вайнола Р., Гомонюк О., Доброскок І., Москалюк О., Поліщук В.).

Дослідники Ф. Мартон і Л. Свенсон, Н. Самарук, радять формувати професійну спрямованість на міжпредметній основі у взаємозв'язку всіх навчальних дисциплін. На значенні інтерактивних технологій у підготовці фахівців взагалі, а соціально-педагогічної сфери зокрема, наголошують О. Біла, В. Петрук.

За даними досліджень С. Когут, О. Пришляк, З. Аксютіної, М. Гур'янової, Л. Султанової, Л. Ядвіршис, О. Павлішак, Л. Барисік, Т. Бразовської, Г. Бутрим, Н. Полещук та ін. проаналізовано зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів у Польщі (Інститут педагогіки Ягеллонського університету, Вища педагогічна академія, Вища філософсько-педагогічна школа "Ігнатіанум"), Німеччині (фахова академія м. Штутгарт, Багатопротильна вища школа м. Зіген, Технічний університет м. Дрездена), Росії (Омський державний педагогічний університет, Омський державний університет імені Ф. М. Достоєвського, педагогічні та соціально-педагогічні коледжі), Австрії (Педагогічна академія та Інститут соціальної педагогіки м. Штамс, Іннсбрукський університет), Білорусі (Академія фізичного виховання та спорту Республіки Білорусь, Білоруський державний педагогічний університет). Це дозволило виокремити важливі аспекти формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів за кордоном. До них віднесено: формування системи допрофесійної підготовки; досвід соціально-педагогічної роботи вступників; вивчення досвіду роботи випускників; диференційований підхід у навчанні; своєрідність організації практичного навчання (наявність координатора від установи, етапність і тривалість практики, бази практики при ВНЗ, максимальне наближення практичного навчання до професійної діяльності та його поступове ускладнення з акцентом на вузьку спеціалізацію); індивідуальний навчальний план студента; інтегративні курси і дисципліни з профорієнтаційної роботи; професійно-практичні семінари; застосування методу проектів і розв'язування ситуативних задач; логічну послідовність вивчення дисциплін усіх блоків; поглиблену професійну підготовку в скорочений термін для студентів ВНЗ; вибір спеціалізації

студентом; отримання диплома бакалавра через рік соціально-педагогічної роботи; курси перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Підготовка соціального педагога для роботи з сільською громадою за кордоном здійснюється через вузьку спеціалізацію (Німеччина, Росія, Білорусь), або ж за допомогою інтегративних дисциплін, що вивчають майбутні соціально-педагогічні фахівці широкого профілю (Австрія, Німеччина, Польща).

У висновках до першого розділу відзначено, що існує значний доробок науковців стосовно формування професійної спрямованості, проте проблему її формування у майбутніх соціальних педагогів у аграрному ВНЗ вивчено аспектно, репрезентовані матеріали мають, переважно, прикладний характер і стосуються конкретно-методичних аспектів. Залишаються невирішеними проблеми конкретизації критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, розкриття факторів і умов, принципів і шляхів формування професійної спрямованості.

У **другому розділі** – “Методолого-концептуальні засади формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрних ВНЗ” – визначено методологічні підходи до її формування; наведено провідні принципи, обґрунтовано концепцію формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах.

Відповідно до теми дисертаційного дослідження, його мети, об’єкта і предмета окреслено процедуру постановки завдань, етапи проведення експериментальної роботи: теоретичний (2005–2006), прогностично-конструювальний (2007–2008), практичний (2008–2014); обґрунтовано і описано загальну методіку проведення дослідження.

Відзначається, що в основі ієрархії методологічних підходів лежать концепції, наукові підходи, спрямовані на подолання тих чи інших недоліків традиційної системи професійної підготовки фахівців. З’ясовано, що відповідно до сучасних тенденцій розвитку наукової думки формувати професійну спрямованість майбутніх соціальних педагогів доцільно з використанням системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного та міждисциплінарного підходів (Гусак Л., Квас В., Копетчук В., Моторна Л., Неловкіна Берналь О., Самарук Н., Шабанов М.).

Теоретичний аналіз проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів дозволяє констатувати, що цей процес у педагогічній системі має ґрунтуватися на основних дидактичних принципах: індивідуалізації; свідомості, активності та самостійності; зв’язку теорії з практикою; систематичності та послідовності; єдності освітньої, розвивальної та виховної функції навчання; професійної спрямованості; проблемності; мотивації.

Процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрних ВНЗ конкретизується такими специфічними принципами: неперервність (дає можливість формувати професійну спрямованість майбутніх соціальних педагогів у перебігу всього навчання і трудової діяльності); урахування особливостей майбутньої професійної діяльності (дозволяє орієнтуватися на специфіку діяльності майбутнього соціального педагога в сільському регіоні);

системно-послідовне залучення студентів до навчально-професійних форм діяльності (забезпечує поступове оволодіння майбутнім фахом й поетапну реалізацію навчально-пізнавальної активності студентів); саморозвитку, самовдосконалення (спонукає майбутнього соціального педагога до постійного удосконалення професійно-особистісних якостей); інтегративності (міждисциплінарності) (забезпечує інтеграцію знань, умінь та навичок студентів у межах дисциплін, розділів, циклів, тем тощо); відбору змісту навчання на засадах професійної доцільності (забезпечує опанування майбутніми соціальними педагогами здатностями успішного здійснення соціально-педагогічної діяльності з сільськими населенням); системності практичної підготовки (орієнтує на збереження наступності змістової і процесуальної сторін практичного навчання); цілеспрямованого формування групових норм і цінностей майбутньої професійної діяльності (передбачає застосування форм організації спільної навчальної діяльності, що ефективно для формування у студентів умінь командної роботи, важливих для соціального педагога на селі).

Сформульовано гіпотезу дослідження, яка полягає в тому, що формування професійної спрямованості у майбутніх соціальних педагогів здійснюватиметься успішно, якщо: вони будуть задіяні у системній профорієнтаційній роботі (етап ранньої підготовки до активної участі в трудовій діяльності; самостійний пошук свого місця в житті; власне вибір професії; професійна підготовка) засобами професійної інформації, професійної консультації, відбору та професійної адаптації (частково, під час виробничих практик); у навчальному процесі реалізовуватиметься принцип орієнтації на майбутню соціально-педагогічну діяльність; технологічно забезпечено активну участь студентів у розв'язанні актуальних соціально-педагогічних проблем сільського соціуму.

Акцентовано, що *особистісно орієнтований підхід* у дослідженні вибрано пріоритетним тому, що особистісно орієнтована методологія дозволяє враховувати індивідуальні, вікові, психологічні особливості кожного студента, рівень сформованості його інтелектуальних здібностей, професійних інтересів, нахилів, уподобань, фізичного й психічного розвитку, що необхідно для цілеспрямованого формування професійної спрямованості особистості. Застосування *системного підходу* дозволяє виявити компоненти системи цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів і зв'язки між ними; визначити основні фактори впливу на систему; оцінити місце системи як підсистеми у більш загальній системі; виявити окремі елементи системи, на які буде здійснено вплив; вивчити управління процесом формування професійної спрямованості студентів; спроектувати систему з ефективнішим функціонуванням і запровадити одержані результати в практику. *Діяльнісний підхід* дозволяє педагогічно правильно вибрати і зорганізувати діяльність студентів, активізувати їхню "трансформацію" в суб'єктів цієї діяльності, навчити вибирати цілі й планувати діяльність (зокрема, як навчальну, так і навчально-професійну), регулювати її перебіг, сформувати уміння самоаналізу і самооцінки її результатів. За дотримання цих вимог, діяльність є основою, засобом, вирішальною умовою розвитку професійних інтересів, намірів, уподобань і мотивів майбутніх соціальних педагогів. *Компетентнісний підхід*

дозволяє ефективно формувати професійні інтереси, мотиви, потреби, готовність продуктивно діяти у сільському соціумі, оскільки саме цей методологічний принцип має на меті поєднати розвиток інструментальної і морально-ціннісної сфер особистості. Застосування *міждисциплінарного підходу* сприяє реалізації міждисциплінарних зв'язків, спрямованих на формування цілісної системи фахових знань і умінь майбутнього соціального педагога, розвиток професійних здібностей та інтересів студентів.

Схарактеризовані методологічні підходи, принципи, суперечності, фактори, педагогічні умови, шляхи є засадовими положеннями проектування педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів. Пропонована педагогічна система – динамічний конструкт, що формується і розвивається завдяки педагогічній діяльності, тому, що: а) метою педагогічної діяльності викладачів є підготовка соціальних педагогів-професіоналів, здатних компетентно розв'язувати соціально-педагогічні ситуації у сільському соціумі; б) викладач у процесі як теоретичного, так і практичного навчання здійснює реалізацію принципів, педагогічних умов, методик і технологій; в) діагностика, управління процесом формування професійної спрямованості проводиться засобами педагогічної діяльності (рис. 1).

Наголошено, що на думку багатьох дослідників (Гончаренко С., Голубова Г., Дичківська І., Каверіна О., Кас'ян І., Козловська І., Прокоф'єва М.), впровадження інтегративних процесів у навчально-виховний процес сприяє розв'язанню низки важливих методологічних проблем. Взаємозв'язок соціально-педагогічних знань дозволяє показати майбутнім соціальним педагогам доцільність структурування змісту освіти, впровадження адекватних педагогічних технологій. Завдяки інтеграції усувається розрізненість знань, невміння оперувати ними, що є особливо важливо саме для фахівців соціально-педагогічної сфери, які працюватимуть у сільській місцевості. Формування системності знань соціально-педагогічних працівників, уміння використовувати у фаховій діяльності різні методи і форми роботи, усвідомлення сутності зв'язків складних соціально-педагогічних технологій залежить від реалізації у навчальному процесі засобів педагогічної інтеграції, що сприяє ефективному формуванню професійної спрямованості.

Констатовано, що інтеграція у педагогіці є цілеспрямованим і доцільним об'єднанням змісту, форм, методів, тобто усіх складників педагогічного процесу. Це сприяє розширенню освітніх функцій (інтегративна функція); інноваційності навчання (інтегроване навчання); модернізації освіти (інтегровані технології) та отриманню нових результатів навчання таких, як всебічно розвинута особистість. Можливі різні форми інтеграції знань: повне злиття навчального матеріалу в одному курсі (Безпалько О., Каверіна О., Межирицький О., Вайнола Р.); злиття більшої частини навчального матеріалу з окресленням специфічних розділів й тем (Гончаренко С., Козловська І., Зверев І., Кулагін П., Прокоф'єва М., Самарук Н.); побудова автономних блоків із самостійними програмами і методиками (Берулава М.). Проаналізовано сутність, принципи, види, методи, форми, етапи інтеграції знань у ВНЗ в контексті вимог до сучасного висококваліфікованого фахівця – соціального педагога та формування його професійної спрямованості.

Рис. 1. Концептуальна модель педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищому аграрному навчальному закладі

Наголошується, що серед видів педагогічної інтеграції в сучасних ВНЗ найпоширенішими є інтегровані (бінарні) лекції і курси.

У висновках до розділу охарактеризовано методику досліджень, етапи, шляхи та очікувані наукові результати, концептуальні основи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

У **третьому розділі** – “Теоретичні основи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрних ВНЗ” – визначено педагогічні фактори й умови формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів; розкрито шляхи забезпечення педагогічних факторів і умов; обґрунтовано створення педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів і розроблено її концептуальну модель.

У розділі встановлено, що провідними педагогічними факторами розв’язання суперечностей формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на діяльність в сільській місцевості є: профорієнтаційна робота; практичне навчання; технологія навчання; зміст підготовки соціального педагога; престижність майбутнього фаху; педагогічна інтеграція; інтерес студента до роботи з людьми; професіоналізм викладача; норми, цінності, установки академічної групи; поінформованість студента з роботою сучасного соціального педагога; освітньо-інформаційне середовище. Методом експертного оцінювання визначено такі домінуючі фактори формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: профорієнтаційна робота, практичне навчання, технологія навчання. Аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми теорії колективу (Дьомін А., Жалдак Л., Лузан П., Макаренко А., Петровський А.) та досвід роботи у ВНЗ дозволили констатувати, що вагомим фактором гуртування студентів є трудова діяльність, зокрема сільськогосподарські роботи, практики, тобто обставини, за яких реалізується об’єктивна потреба людини – виконання конкретної соціальної ролі. Тому норми, цінності, установки академічної групи є домінуючим фактором формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів. Вони стають дієвими чинниками процесу формування професійної спрямованості студентів за забезпечення відповідної умови, під якою розуміємо обставини, середовище або сукупність процесів зовнішнього і внутрішнього впливу, які забезпечують розв’язання конкретного педагогічного завдання.

Реалізацію педагогічної умови “створення системи профорієнтаційної роботи з майбутніми бакалаврами соціальної педагогіки” спрямовано на формування готовності особистості до професійного самовизначення, яке розуміється як здібність до пізнання індивідуальних особливостей (образ “Я”) й прийняття рішень через відповідні форми профорієнтаційної роботи. Забезпечення педагогічної умови “системно-послідовне залучення студентів до навчально-професійних форм оволодіння майбутнім фахом” передбачає визначення системи необхідних знань як бази для формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів і комплексу послідовних методів та засобів, що будуть задіяні. Необхідністю формування у свідомості майбутніх соціальних педагогів системи професійних знань за сучасних умов постійного збільшення обсягу навчальної інформації і

зростаючого дефіциту часу, відведеного на її засвоєння, й утворення на їх основі комплексних умінь і навичок продиктовано запровадження “міждисциплінарного підходу до оволодіння студентами соціально-педагогічною діяльністю”. Педагогічна умова “цілеспрямоване гуртування студентської групи на засадах спільної навчально-професійної діяльності” обґрунтовується розумінням ролі студентського колективу в професійному становленні особистості майбутнього соціального педагога села, осмислення феноменів колективності, єдності, цілісності студентського колективу на базі спільності інтересів студентів.

Відзначено, що основними концептуальними шляхами забезпечення педагогічних умов цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки є такі: *системна профорієнтаційна робота*, що дозволяє вступнику здійснити свідомий і раціональний вибір професії відповідно до його особистісних можливостей й інтересів суспільства, тобто професійно самовизначитись; *практична підготовка* (у тому числі, з використанням засобів навчальної (соціально-педагогічної в сільській місцевості) практики), що сприяє перенесенню засвоєних знань і умінь студентів у реальну соціально-педагогічну дійсність, а також прояву професійно важливих якостей, самовдосконаленню особистості майбутнього фахівця, формуванню його готовності до самоосвіти, самовиховання; *педагогічна інтеграція* (реалізація міжпредметних зв'язків; проведення інтегрованих занять; уведення до навчальних планів інтегративних курсів тощо) підвищує якість знань студентів, стимулює активність, розвиває увагу та інтерес до навчання, а, у цілому, спрямована на формування інтегрованих знань умінь і навичок здійснення соціально-педагогічної діяльності на селі; *спільна навчально-професійна діяльність студентів* дозволяє повніше реалізувати людський потенціал, надає можливість використання неформальної структури відносин в інтересах професійного спрямування майбутнього фахівця соціального педагога, визначає соціально-психологічний клімат групи (сукупність моральних норм і цінностей), впливає на згуртованість, продуктивність, ставлення членів групи до справи, що їх об'єднує тощо; *практикоорієнтовані педагогічні технології* спрямовані на розвиток індивідуальних, професійних, творчих здібностей, особистісного потенціалу, формування умінь аналізувати спільну професійну діяльність, приймати конструктивні рішення, засвоювати професійні норми спілкування тощо.

Визначено основні форми роботи щодо кожного із запропонованих шляхів: *системна профорієнтаційна робота* – екскурсії, зустрічі з успішними фахівцями, фільми про професію, обговорення телепередач, вікторини з професії тощо; *практична підготовка* (у тому числі, з використанням засобів навчальної (соціально-педагогічної в сільській місцевості) практики) – практичні заняття, навчальна і виробнича практики студентів, навчальне проектування, гурток, професійні конкурси; *педагогічна інтеграція* (реалізація міжпредметних зв'язків) – проведення інтегрованих занять, конференцій, олімпіад, інтегративний факультативний навчальний курс “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді”; *спільна навчально-професійна діяльність студентів* – практика, навчальне проектування тощо; *практикоорієнтовані педагогічні технології* – проблемні лекції,

лекції із застосуванням проектної та тренінгової технологій, навчальні ділові ігри, інформаційно-демонстраційні заняття.

Акцентовано, що для всебічного вивчення досліджуваного феномену формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів варто розглядати цей процес як педагогічну систему. Потреба у системному підході зумовлена, насамперед, необхідністю урахування всієї сукупності елементів, що знаходяться у діалектичному взаємозв'язку і відображають суб'єктивну та об'єктивну сторону цього процесу.

Педагогічну систему формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів схарактеризовано як упорядковану сукупність визначених компонентів, між якими існує закономірний зв'язок, взаємозумовленість і взаємозалежність, і яка спрямована на досягнення конкретної мети – сформувати досконалі рівні професійної спрямованості випускників-бакалаврів соціальної педагогіки. Встановлено, що пропоновану структуру педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів утворюють такі елементи: мета, методологічні підходи, принципи, педагогічні умови, компоненти, шляхи, етапи, форми і методи педагогічної взаємодії (підсистема “викладач-студент”), критерії, рівні. Розроблено модель формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, основними структурними блоками якої є: концептуальний, змістово-процесуальний та діагностичний (рис. 2).

Наголошено, що зовнішній чинник передбачає постановку мети формування професійної спрямованості у майбутніх соціальних педагогів, мета розв'язується через методологічні підходи, які реалізуються через принципи і педагогічні умови, а ті, в свою чергу, – через методи, форми, зміст, технології і підпорядковуються поетапній роботі; результат порівнюється із зовнішнім чинником.

Концептуальний блок структурної моделі представлено концепцією формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, в основу якої покладено визначені наукові підходи та дидактичні й специфічні принципи, а змістово-процесуальний – відображає технологічне забезпечення цього процесу. До нього належать: педагогічні умови, компоненти, шляхи, науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу у вищому аграрному навчальному закладі.

Для формування когнітивного, мотиваційного, діяльнісно-поведінкового, особистісно-рефлексивного компонентів професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів виокремлено три етапи: теоретико-інформаційний (формування професійних намірів, первинне ознайомлення з професією соціального педагога, оволодіння теоретичними основами здійснення соціально-педагогічної діяльності); формувально-продуктивний (оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками, здатностями здійснення соціально-педагогічної діяльності); діагностично-результативний (оцінювання і самооцінка власної професійної спрямованості бакалавра соціальної педагогіки, внесення коректив у технологію її формування, самокорекція власної самоосвітньої діяльності бакалаврами-випускниками).

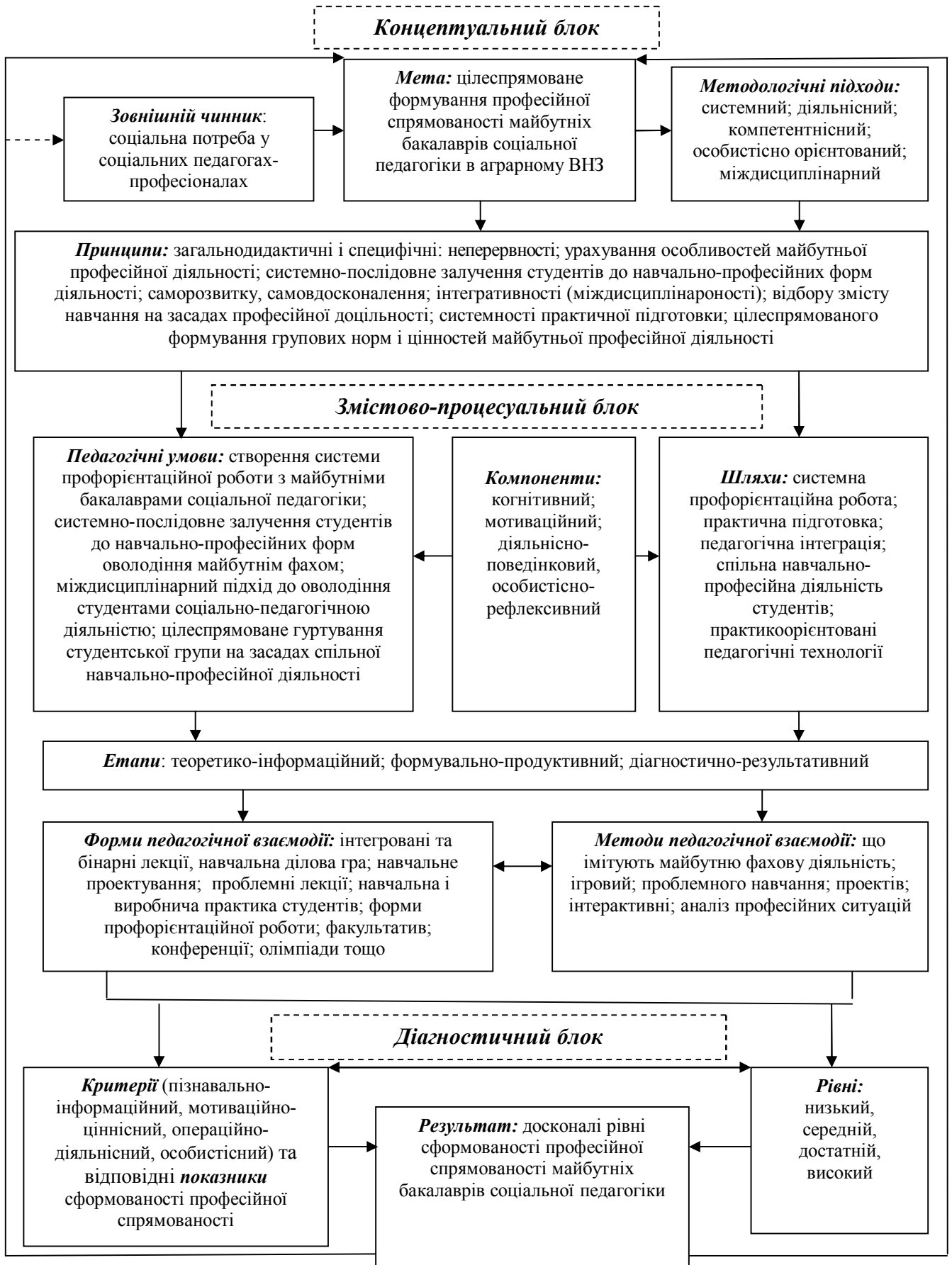

Рис. 2. Структурна модель педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки в аграрному ВНЗ

Згідно з розробленою моделлю, формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів здійснювалося за такими формами навчання: інтегровані та бінарні лекції, навчальна ділова гра; аналіз професійних ситуацій; технологія навчального проектування; проблемні лекції; навчальна і виробнича практика студентів; форми профорієнтаційної роботи; факультатив; конференції; олімпіади тощо з використанням таких методів: імітації майбутньої фахової діяльності, ігровий; проблемного навчання; проектів; інтерактивні тощо.

У висновках до розділу обґрунтовано структуру педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, яка передбачає особливості формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на діяльність в умовах сільського соціуму.

У **четвертому розділі** – “Методичні основи формування професійної спрямованості майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки в аграрних ВНЗ” – розроблено методику і обґрунтовано зміст професійної підготовки майбутнього соціального педагога у контексті формування його професійної спрямованості; здійснено відбір педагогічних технологій, форм та методів в умовах вищого аграрного навчального закладу; обґрунтовано структуру й особливості інтегративного факультативного навчального курсу “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді”; описано методику розвитку професійної спрямованості студентів під час навчально-виробничих практик.

Визначено пріоритетні вимоги структурування змісту професійної підготовки, які сприятимуть формуванню професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: відповідність змісту сучасним особливостям соціально-педагогічної роботи на сільських територіях для формування цілісної системи потреб і мотивів гуманістично спрямованої соціально-педагогічної діяльності, готовності продуктивно функціонувати в соціумі, зокрема сільському; використання проблемного викладу матеріалу, підбір методів активізації навчально-пізнавальної діяльності (активних та інтерактивних методів навчання і виховання), педагогічних технологій для стимулювання і реалізації інтелектуального й творчого потенціалу студентів, їхнього практичного досвіду; надання інтегрованих узагальнених знань, формування умінь і навичок за допомогою інтегрованих форм організації навчання, застосування інтегрованих методів; реалізація різних видів міжпредметних зв'язків між гуманітарними і соціально-економічними, природничо-науковими, професійними та практичними дисциплінами, що дозволяє здійснити органічний взаємозв'язок навчальних дисциплін і забезпечити структурування змісту навчання; формування узагальнених комплексних елементів – комплексних соціально-педагогічних знань, умінь, навичок і здатностей у різних видах діяльності, які базуються на основі набутих під час вивчення дисциплін різних циклів; забезпечення інтеграції професійних знань і умінь у створюваний інтегративний факультативний навчальний курс “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді”.

Для забезпечення цих умов детально проаналізовано навчальний план підготовки соціальних педагогів у Національному університеті біоресурсів і природокористування України та зміст навчальних дисциплін професійної та

практичної підготовки, які є фундаментом формування професійної спрямованості. Констатовано, що аспектам формування професійної спрямованості майбутнього соціального педагога на діяльність в умовах сільського соціуму не приділяється достатньої уваги.

Методику формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів обґрунтовано на основі конкретних заходів, які дозволять сформувати інтегровані уміння щодо здійснення соціально-педагогічної діяльності в умовах сільського соціуму. В основу її покладено проведення лекцій і семінарсько-практичних занять з використанням системних інтегруючих понять, які сформульовано викладачем під час проведення попереднього заняття й закріплено в пам'яті студентів, та ті, що будуть визначені на їх основі у процесі засвоєння нових знань, зв'язуючись та інтегруючись у певну систему. Доведено, що ефективне формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на діяльність у сільському регіоні можливе на основі добору відповідних методів, форм і педагогічних технологій. До ефективних методів навчання належать ті, що імітують майбутню фахову діяльність; ігровий; проблемного навчання; проектів; аналізу соціально-педагогічних ситуацій; інтерактивні. Виявлено значний потенціал формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у таких формах навчання: інтегровані та бінарні лекції, навчальна ділова гра; навчальне проектування; проблемні лекції; навчальна і виробнича практика студентів; форми профорієнтаційної роботи (екскурсії, зустрічі з успішними фахівцями, фільми про професію, обговорення телепередач, вікторини з професії тощо); факультатив; конференції; олімпіади.

Визначено домінантні педагогічні технології методики формування професійної спрямованості: контекстового навчання, проблемного навчання, навчального проектування, імітаційно-ігрова та тренінгового навчання. У рамках технології контекстового навчання запропоновано застосування на лекції соціально-педагогічних ситуацій. Розроблена й апробована навчальна ділова гра “Соціальне інспектування”, що передбачає імітацію соціального інспектування неблагополучних сімей (імітаційно-ігрова технологія). Технологія проблемного навчання реалізовувалася за допомогою створення проблемних ситуацій як на лекціях, так і на семінарсько-практичних заняттях. Використання технології навчального проектування представлено методикою розробки соціального паспорта сільської місцевості, що є інтегрованим проектом і має міждисциплінарний характер. Запропоновано зміст проектів “Школа волонтерів”, “Молодіжна лекторська група”, “Інформаційний вісник сільської ради”, підготовка газети для батьків “Діалог”, що застосовувалися в процесі формування експерименту. Наведено приклади використання окремих методів активізації навчально-пізнавальної діяльності (активних та інтерактивних) на заняттях-тренінгах (тренінгова технологія): робота у малих групах, робота у колі, “мозковий штурм”, дебати, аналіз конкретної ситуації, що дозволяють організувати колективну діяльність студентів.

Запропоновано інтегративний факультативний навчальний курс “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді” як провідний змістовий компонент

формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на соціально-педагогічну діяльність в умовах сільського соціуму. Його зміст тісно пов'язаний з соціально-педагогічною (у сільській місцевості) та виробничою (соціально-педагогічною) практиками, виконанням творчої роботи під час їх проходження. Цей курс інтегрує знання, отримані при вивченні інших дисциплін навчального плану, і сприяє формуванню системи умінь та навичок, особистісних важливих якостей, які будуть корисними у роботі на селі.

Обґрунтовано педагогічні умови організації практичної підготовки, які забезпечуватимуть ефективний процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів. До них належать: поступове формування практичних умінь і навичок майбутньої професійної діяльності; організація групових форм практичного навчання, спрямованих на формування колективних цінностей; залучення майбутніх фахівців до волонтерської діяльності соціально-педагогічного спрямування; залучення недержавних організацій соціальної сфери у сільській місцевості як баз практики.

У висновках до розділу відзначено, що методичні особливості процесу формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрному ВНЗ полягають у системному поєднанні принципів педагогічної системи формування професійної спрямованості, застосуванні сучасних педагогічних технологій, методів, спрямованих на формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

У **п'ятому розділі** – “Експериментальна перевірка результативності педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів” – конкретизовано критерії, показники і рівні сформованості професійної спрямованості, експериментально обґрунтовано ефективність її системного формування, висвітлено результати констатувального і формувального експерименту, окреслено цілі, завдання дослідження, викладено експериментальну методику формування професійної спрямованості.

Наголошено, що для функціонування та своєчасної корекції педагогічної системи формування професійної спрямованості необхідне встановлення рівня сформованості у майбутніх соціальних педагогів цієї професійно-значущої якості. Аналіз досліджень щодо формування професійної спрямованості й результати особистого наукового пошуку дозволили виокремити чотири базових критерії оцінювання професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: *пізнавально-інформаційний* – характеристика, що враховує інтелектуальні можливості майбутнього соціального педагога, розвиток інструментальної сфери його особистості; *мотиваційно-ціннісний* – відображає ставлення майбутнього соціального педагога до обраного фаху, вмотивованість його соціально-педагогічної діяльності; *операційно-діяльнісний* – вказує на володіння уміннями здійснення соціально-педагогічної діяльності; *особистісний* – означає виявлення професійно значущих для соціального педагога особистісних якостей, рефлексивних умінь, адекватності самооцінки.

У свою чергу, показник як компонент, складник критерію дозволяє оцінити ступінь досягнення певної мети, кількісну міру деякого явища. Застосування

показників у сукупності дозволяє виявити суттєві зміни у формуванні професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, які відбувались у процесі експериментальної роботи. Серед них є домінантні, які мають різну “вагомість” у вимірюванні вказаної властивості й можуть слугувати основними параметрами у конструкті діагностичного інструментарію. За допомогою адаптованого методу оцінювання “інформаційності” факторів А. Ашерова визначено вагомість показників сформованості професійної спрямованості. Найвагомішими, значущими показниками є: “сформований науковий світогляд та готовність продуктивно діяти в сільському соціумі”, “здатність застосовувати у професійній діяльності набуті знання для вирішення різного роду соціально-педагогічних проблем”, “діагностувати, давати практичні рекомендації із соціально-педагогічних проблем, пов’язаних із сім’єю та особистістю тощо”, “володіння знаннями про засоби, форми, методи, технології соціально-педагогічної роботи з різними віковими групами та категоріями клієнтів, зокрема у сільській місцевості”. Визначена вагомість показників і експертна методика дозволили розрахувати інтегральну оцінку IO_m сформованості професійної спрямованості кожного студента.

Метою констатувального експерименту було виявлення реального стану сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів. Проведення констатувального експерименту передбачало розв’язування таких завдань: вивчити існуючу практику формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ під час навчання за бакалаврською програмою “Соціальна педагогіка”; виявити реальний стан сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів; на основі конкретизованих критеріїв і показників виділити та охарактеризувати рівні.

Детальний аналіз навчальних планів шести університетів (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київський університет імені Бориса Грінченка) свідчить про певні відмінності в організації навчального процесу підготовки фахівців цієї категорії. Так, у названих університетах навчальними планами передбачено різну кількість нормативних навчальних дисциплін та годин, відведених на навчальну та виробничу практики. Зауважено, що формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів безпосередньо забезпечується рядом нормативних навчальних дисциплін, рекомендованих Державним галузевим стандартом: “Вступ до спеціальності”, “Соціальна педагогіка”, “Соціально-педагогічна профілактика правопорушень”, “Теорія і історія соціального виховання”, “Технології соціально-педагогічної діяльності”, “Соціальна робота у сфері дозвілля”, “Основи профорієнтаційної роботи” тощо. У кожному навчальному закладі, крім названих дисциплін, також викладаються інші (як нормативні, так і вибіркові), що передбачають аспекти формування професійної спрямованості. Аналіз змісту таких дисциплін, як “Соціальна молодіжна політика”, “Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями”, “Спеціалізовані служби у соціальній

сфері”, “Організація роботи з різними соціальними групами”, “Соціально-педагогічна терапія і патронаж”, “Основи сільськогосподарського виробництва”, “Соціально-педагогічна діяльність в громаді”, “Волонтерство” дозволив констатувати той факт, що вони містять теми, матеріал яких можна досить ефективно використовувати у формуванні професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, зокрема на діяльність в умовах сільського соціуму.

Констатувальний експеримент передбачав опитування й анкетування вступників на напрям підготовки “Соціальна педагогіка”, аналіз педагогічного процесу, спостереження за життєдіяльністю студентів, їх анкетування, анкетування та опитування викладачів циклу дисциплін професійної та практичної підготовки у ВНЗ. З’ясовано, що щорічно (2007–2013 рр.) абітурієнтів, яких цікавила сфера “людина-людина”, виявилось 79–85 % від загальної кількості опитаних. Аналіз відповідей студентів після двох місяців навчання засвідчує, що більшість із них свідомо вибрали майбутній фах, були знайомі зі змістом соціально-педагогічної діяльності, остаточно упевнились у правильності вибору професії, її важливості для суспільства, у них з’явилося розуміння складності опанування професією, її творчого характеру. Констатовано, що під час підготовки соціальних педагогів недостатньо враховується специфіка фахової діяльності на селі. Процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ, переважно, здійснюється несистемно, відсутні необхідні методичні матеріали стосовно формування у студентів здатностей професійної діяльності на сільських територіях.

Аналіз результатів оцінювання сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів), Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (м. Миколаїв) показав, що рівень сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів зростає під час навчання; у більшості респондентів, кожного із трьох досліджуваних навчальних закладах, рівень сформованості професійної спрямованості не відповідає сучасним вимогам, оскільки понад 70 % студентів 1–4 курсів продемонстрували низький, і лише близько 8 % – високий рівень сформованості професійної спрямованості.

Проведення формувального експерименту передбачало вирішення таких завдань: забезпечення науково-педагогічних працівників, які безпосередньо впроваджували експериментальну методику, методичними рекомендаціями щодо формування професійної спрямованості у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки; упровадження у навчально-виховний процес основних компонентів моделі системного формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів за напрямами: а) оволодіння студентами дисциплінами циклу професійної та практичної підготовки на основі методики, яка дозволить сформуванню інтегрованих умінь щодо здійснення соціально-педагогічної діяльності в умовах сільського соціуму; застосування ефективних педагогічних технологій (контекстового навчання, проблемного навчання, ігрової, навчального проектування, тренінгової тощо), форм, методів і засобів; б) вивчення

студентами інтегративного факультативного навчального курсу “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді”; в) реалізація педагогічних умов організації практичної підготовки.

Узгодженість показників сформованості професійної спрямованості перевірялася за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла; приблизна рівність середніх значень у контрольних і експериментальних групах за всіма критеріями встановлювалася за допомогою рангового дисперсійного аналізу ANOVA Фрідмана; перевірка критеріального аналізу здійснювалася шляхом використання показників описової статистики.

Дослідження проводилося на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України та, з метою порівняння, Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Всього 25 викладачів та 322 студенти (212 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України і 110 у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка). Результати формульованого експерименту узагальнювалися за допомогою комп'ютерного продукту STATISTICA 6.0. з використанням математико-статистичних методів аналізу. Ефективність системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів визначалася за пізнавально-інформаційним, мотиваційно-ціннісним, операційно-діяльним, особистісним критеріями. Упровадження цієї системи сприяло суттєвому збільшенню кількості студентів експериментальних груп високого і достатнього рівня професійної спрямованості (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл студентів за рівнями сформованості професійної спрямованості на початку та по завершенню формульованого експерименту

Рівень	НУБіП України				ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка			
	Контрольні групи (% / осіб)		Експериментальні групи (% / осіб)		Контрольні групи (% / осіб)		Експериментальні групи (% / осіб)	
	Початок	Завершення	Початок	Завершення	Початок	Завершення	Початок	Завершення
Високий	3,81 / 3	8,91 / 9	3,74 / 4	21,56 / 21	5,26 / 3	7,14 / 4	7,55 / 4	20,37 / 11
Достатній	20,00 / 21	28,71 / 29	21,50 / 23	27,92 / 27	21,05 / 12	26,77 / 15	24,53 / 13	27,78 / 15
Середній	34,29 / 36	28,71 / 29	31,76 / 34	32,09 / 31	35,09 / 20	28,57 / 16	35,85 / 19	38,88 / 21
Низький	41,90 / 44	33,66 / 34	42,99 / 46	18,43 / 18	38,60 / 22	37,50 / 21	32,08 / 17	12,96 / 7
Всього	100 / 105	100 / 101	100 / 107	100 / 97	100 / 57	100 / 56	100 / 53	100 / 54

Аналіз результатів формувального експерименту за показниками описової статистики також підтвердив якісні зміни сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів за всіма критеріями, що засвідчує вірогідність отриманих результатів на рівні значущості $\alpha=0,05$.

Реалізація системи формування професійної спрямованості в навчально-виховному процесі вищих аграрних та педагогічних навчальних закладів також сприяла активізації зацікавленості в майбутній професії і студентів контрольних груп, що відбулось завдяки якісним змінам у освітньому середовищі.

Таким чином, у процесі перевірки ефективності системи цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів підтверджено, що вона сприяє зростанню ефективності підготовки фахівців цього профілю.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено і запропоновано розв'язання наукової проблеми щодо формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах. Розроблено й експериментально перевірено педагогічну систему цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених задач і є підставою для формулювання таких висновків:

1. На основі вивчення проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів з'ясовано, що вона є актуальною теоретичною та прикладною проблемою професійної підготовки. Фахова діяльність соціального педагога на селі має свої специфічні особливості, які необхідно враховувати у процесі їхньої підготовки, зокрема формування професійної спрямованості на діяльність в умовах сільського соціуму. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та положень розвитку соціально-педагогічної освіти свідчить, що в педагогічній теорії і практиці значна увага надається різним аспектам професійної підготовки соціально-педагогічних фахівців у ВНЗ. Водночас питання формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрних ВНЗ не набули системного і ґрунтовного висвітлення, що негативно позначається на здатності вирішувати нестандартні професійні соціально-педагогічні завдання. Залишаються невирішеними проблеми конкретизації критеріїв, показників і рівнів сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, розкриття факторів та умов, принципів і шляхів формування професійної спрямованості.

2. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив уточнити сутність понятійно-категоріального апарату дослідження, а саме змістові характеристики понять “професійно-педагогічна спрямованість” і “професійна спрямованість майбутнього соціального педагога”.

Професійно-педагогічна спрямованість визначається як інтегральна властивість особистості, яка характеризується цілісною системою потреб, що зумовлюють професійно значущу мотивацію; всеосяжним інтересом, який

ґрунтується на єдності розвинених схильностей та здібностей до педагогічної діяльності, основі знань, умінь та навичок; сформованим стійким ідеалом, світоглядом та переконаннями, розумінням і внутрішнім прийняттям мети й завдань педагогічної діяльності.

Професійна спрямованість майбутнього соціального педагога є інтегральною якістю особистості, що характеризується цілісною системою потреб і мотивів гуманістично спрямованої соціально-педагогічної діяльності, стійким інтересом до майбутньої професії, сформованими соціальними цінностями, розвинутим науковим світоглядом та готовністю продуктивно діяти в сільському соціумі з урахуванням його своєрідних соціокультурних і соціально-економічних характеристик, традицій, сезонної специфіки трудової діяльності, відносно замкнутого способу життя, психології сільських мешканців.

3. Професійну спрямованість майбутнього соціального педагога, яка формується у аграрних ВНЗ, схарактеризовано з урахуванням специфіки їхньої діяльності у сільській місцевості (віддаленість населених пунктів і відповідний радіус обслуговування, невпорядкованість побутових умов, регіональні особливості, традиційність і усталеність міжособистісних відносин, відсутність анонімності, освітній і культурний рівень сільських жителів). В ній поєднуються такі взаємозалежні та взаємозумовлені компоненти: когнітивний (розкриває професійну спрямованість як сукупність загальноосвітніх, психолого-педагогічних та професійних знань, уміння застосовувати ці знання у процесі оволодіння бакалаврською програмою підготовки); мотиваційний (закладає основи здійснення соціально-педагогічної діяльності як базису професійної спрямованості особистості; відображає її потреби, мотиви, що є рушійними силами розвитку особистості й її активності; цілі, інтереси, прагнення, бажання оволодіти соціально-педагогічним фахом); діяльнісно-поведінковий (проявляється в активності студентів у навчальній та навчально-професійній діяльності та самопізнанні, у здатності до саморегуляції, застосування отриманих у процесі навчання знань); особистісно-рефлексивний (система особистісних важливих якостей, якими має володіти фахівець соціально-педагогічної сфери та рефлексивні уміння, що виявляються у здатності аналізувати свої фахові дії і вчинки, бачити свої можливості у саморегуляції власної діяльності й поведінки).

4. В основу експериментальної концепції формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів покладено ідею психологів щодо розуміння цього особистісного утворення як складної інтегративної якості особистості, що зумовлює професійний вибір (характеризується мотиваційними векторами вибору професії), визначає ставлення до соціально-педагогічної діяльності, проявляється у професійно-пізнавальних інтересах, потребах, мотивах, цілях, формується і динамічно розвивається засобами навчально-професійної діяльності.

Систематизація головних ідей щодо формування професійної спрямованості дала змогу розробити концепцію формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрних ВНЗ як синтез таких наукових концептів: методологічні підходи формування професійної спрямованості (системний,

діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний, міждисциплінарний); принципи формування професійної спрямованості (дидактичні та специфічні: неперервності; урахування особливостей майбутньої професійної діяльності; системно-послідовне залучення студентів до навчально-професійних форм діяльності; саморозвитку, самовдосконалення (домінування самоосвітньої діяльності у професійному становленні майбутнього соціального педагога); інтегративності (міждисциплінарності); відбору змісту навчання на засадах професійної доцільності; системності практичної підготовки; цілеспрямованого формування групових норм і цінностей майбутньої професійної діяльності); педагогічні фактори й умови та провідні шляхи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

5. За результатами опитування, експертного оцінювання і співбесід визначено такі основні фактори формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: профорієнтаційна робота; практичне навчання; технологія навчання; зміст підготовки соціального педагога; престижність майбутнього фаху; педагогічна інтеграція; інтерес студента до роботи з людьми; професіоналізм викладача; норми, цінності, установки академічної групи; поінформованість студента з роботою сучасного соціального педагога; освітньо-інформаційне середовище. Потенційні можливості цих факторів забезпечує низка педагогічних умов: створення системи профорієнтаційної роботи з майбутніми бакалаврами соціальної педагогіки; системно-послідовне залучення студентів до навчально-професійних форм оволодіння майбутнім фахом; міждисциплінарний підхід до оволодіння студентами соціально-педагогічною діяльністю; цілеспрямоване гуртування студентської групи на засадах спільної навчально-професійної діяльності.

Основними концептуальними шляхами забезпечення педагогічних умов цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки є: системна профорієнтаційна робота; практична підготовка (зокрема, з використанням засобів навчальної (соціально-педагогічної в сільській місцевості) практики); педагогічна інтеграція (реалізація міжпредметних зв'язків; проведення інтегрованих занять; уведення до навчальних планів інтегрованих курсів тощо); спільна навчально-професійна діяльність студентів; практикоорієнтовані педагогічні технології.

Розроблено і теоретично обґрунтовано педагогічну систему формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, концептуальна модель якої передбачає врахування її особливостей щодо діяльності в умовах сільського соціуму в аграрному ВНЗ. Її мета – сформувати досконалі рівні професійної спрямованості як інтегративної властивості особистості випускників-бакалаврів соціальної педагогіки. Пропонована педагогічна система є цілеспрямованою, вона взаємопов'язана з системами вищого порядку (метасистемами) та взаємодіє із зовнішнім середовищем.

Структурна модель педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів містить концептуальний (наукові підходи і принципи), змістово-процесуальний (педагогічні умови, компоненти, шляхи, науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу у ВНЗ,

зокрема форми і методи роботи зі студентами) та діагностичний (критерії та рівні сформованості професійної спрямованості) блоки.

6. На підставі аналізу дискурсу психолого-педагогічної літератури та емпіричних матеріалів розроблено й впроваджено науково-методичне забезпечення педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрних ВНЗ. Функціонуванню педагогічної системи сприяли: цілеспрямована профорієнтаційна роботи з майбутніми бакалаврами соціальної педагогіки; впровадження змістово-методичних аспектів педагогічної інтеграції (системні інтегруючі поняття, інтегровані й бінарні лекції тощо), інтегративного факультативного навчального курсу “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді”; педагогічних технологій (контекстового навчання, проблемного навчання, навчального проектування, імітаційно-ігрової та тренінгової); забезпечення педагогічних умов проходження навчально-виробничих практик.

Методика забезпечення системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів розроблялась відповідно до умовно виокремлених етапів досліджуваного процесу. Зокрема, на першому – теоретико-інформаційному для надання процесу формування професійної спрямованості студентів цілеспрямованості й системності використовувалися форми профорієнтаційної роботи (екскурсії, зустрічі з успішними фахівцями, фільми про професію, обговорення телепередач, вікторини з професії, замітки про професію тощо); лекції, практичні та семінарські заняття з дисциплін “Вступ до спеціальності”, “Соціальна педагогіка”; бесіди-консультації; конференції та олімпіади; навчальна практика студентів тощо. Методами педагогічної взаємодії були: спостереження; пояснення; практичний показ; проблемний виклад; частково-пошуковий; дослідницькі; інтегровані; проєктів; виконання практичних завдань; індивідуальні практичні завдання; робота в “малих” групах; аналіз професійних ситуацій тощо.

На другому – формувально-продуктивному активно використовувалися такі форми педагогічної взаємодії, як професійні конкурси; конференції; олімпіади; навчальна ділова гра; навчальне проектування; практичні заняття; проблемні лекції; інтегровані й бінарні лекції; навчальна і виробнича практика студентів; лекції, практичні й семінарські заняття з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; самостійна робота; тренінги; інтегративний факультативний навчальний курс “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді” тощо. Запропоновано методи оволодіння фаховою діяльністю: бесіди-консультації; дискусії; проблемні; мозкового штурму; імітаційно-ігровий; спостереження; проєктів; відеометод; інструктаж; розповідь; вправи; пояснення; аналіз професійних ситуацій; практичний показ; кейс-метод; виконання практичних завдань та інтегровані тощо.

Діагностично-результативний етап – для оцінювання і самооцінки власної професійної спрямованості бакалавра соціальної педагогіки, внесення коректив у методику формування професійної спрямованості студентів, самокорекцію власної самоосвітньої діяльності бакалаврами-випускниками, передбачав застосування таких форм – практичні й семінарські заняття з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; тестовий контроль; колоквиум; консультування, виховні

години тощо; методів – перевірка і оцінювання знань, умінь і навичок (усний, письмовий, дослідницький, бесіда, педагогічне спостереження, аналіз результатів навчальної діяльності).

7. На основі класифікації і систематизації теоретичного і емпіричного матеріалів конкретизовано критерії та показники сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: пізнавально-інформаційний (знання про соціальне середовище, його специфіку, наслідки впливу різноманітних факторів соціалізації особистості на мікро-, мезо-, макро-, мегарівнях; володіння знаннями про засоби, форми, методи, технології соціально-педагогічної роботи з різними віковими групами та категоріями клієнтів, зокрема у сільській місцевості; наукові інтегровані знання з навчальних дисциплін усіх циклів; сформований науковий світогляд і готовність продуктивно діяти в сільському соціумі); мотиваційно-ціннісний (володіння стійким інтересом до соціально-педагогічної діяльності та його реалізація; потреба займатися майбутньою професійною діяльністю, потреба в професіоналізації та в постійному удосконаленні професійної спрямованості; прояв потреб і мотивів гуманістично спрямованої соціально-педагогічної діяльності, ціннісне ставлення до майбутньої професії, засвоєння соціально значущих професійних цінностей); операційно-діяльнісний (здатність застосовувати у професійній роботі набуті знання для вирішення різного роду соціально-педагогічних проблем; діагностувати, давати практичні рекомендації із соціально-педагогічних проблем, пов'язаних із сім'єю й особистістю тощо; уміння адаптуватися в сучасних соціально-економічних та виробничих умовах; відповідальна поведінка щодо самостійного прийняття рішення і усвідомлення міри відповідальності за нього); особистісний (вимогливість до себе, працелюбність, організованість, наполегливість, комунікабельність; володіння знаннями і вміннями особистого інтелектуального розвитку та професійним мисленням (критичність, гнучкість); уміння використовувати відповідні методики корекції свого психічного та психофізіологічного стану; прагнення до самовдосконалення, адекватна самооцінка. На основі поданих критеріїв і показників, схарактеризовано такі рівні сформованості професійної спрямованості: низький, середній, достатній та високий.

Обчислено інтегральну оцінку рівнів сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, яка застосовувалася для діагностики педагогічної системи цілеспрямованого її формування у процесі педагогічного експерименту.

Проведений аналіз навчальних планів і робочих програм, навчальних занять, емпіричних досліджень дозволив встановити, що під час підготовки соціальних педагогів не завжди враховується специфіка фахової діяльності, зокрема у сільському соціумі. Процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ, переважно, здійснюється недостатньо цілеспрямовано, не системно, відсутні необхідні методичні матеріали стосовно технології формування у майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки здатностей професійної діяльності на сільських територіях. З'ясовано, що у кожному з досліджуваних навчальних закладів рівень сформованості професійної спрямованості не відповідає сучасним вимогам, оскільки понад 70 % студентів 1–4 курсів продемонстрували

низький, і лише близько 8 % майбутніх соціальних педагогів – високий рівень сформованості професійної спрямованості.

8. Дослідно-експериментальним шляхом перевірено ефективність упровадженої педагогічної системи цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрному ВНЗ. За результатами визначення рівнів сформованості професійної спрямованості у студентів контрольних та експериментальних груп у Національному університеті біоресурсів і природокористування України наприкінці формувального етапу експерименту доведено ефективність запропонованої педагогічної системи: в експериментальних групах високий рівень сформованості професійної спрямованості на діяльність в умовах сільського соціуму було діагностовано у 21,56 % студентів (на констатувальному етапі 3,74 %), достатній – 27,92 % (на констатувальному етапі 21,50%), середній – у 32,09 % (на констатувальному етапі 31,76%), низький – у 18,43 % студентів (на констатувальному етапі 42,99 %).

Доведено можливість використання визначених принципів, педагогічних умов, напрямів і методики формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у педагогічних ВНЗ, зокрема Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка. Так, в експериментальних групах високий рівень сформованості професійної спрямованості на діяльність в умовах сільського соціуму було діагностовано у 20,37 % студентів (на констатувальному етапі 7,55 %), достатній – 27,78 % (на констатувальному етапі 24,53%), середній – у 38,88 % (на констатувальному етапі 35,85 %), низький – у 12,96 % студентів (на констатувальному етапі 32,08%).

Серед студентів контрольних груп в умовах традиційної організації навчально-виховного процесу спостерігалися позитивні, спричинені взаємовпливом суб'єктів освітнього середовища зміни рівнів сформованості професійної спрямованості. Відбулося зменшення частки осіб із низьким рівнем сформованості професійної спрямованості на 8,24 % у Національному університеті біоресурсів і природокористування України і на 1,10% у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка і збільшення частки студентів із високим рівнем сформованості професійної спрямованості на діяльність в умовах сільського соціуму відповідно на 5,10 % і 1,88%. Незначно збільшилася в контрольній групі й частка студентів із достатнім та середнім рівнями сформованості професійної спрямованості. Більш висока динаміка підвищення рівнів сформованості цієї властивості у студентів експериментальних груп свідчить про ефективність упровадженої педагогічної системи цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

9. Проведене дослідження дало змогу запропонувати такі практичні рекомендації щодо розв'язання проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів:

– на рівні Міністерства освіти і науки України: у ВНЗ, які здійснюють підготовку соціальних педагогів, модернізувати перелік спеціалізацій уведенням спеціалізації “Соціально-педагогічна діяльність в сільському середовищі проживання”; створити у ВНЗ III–IV рівнів акредитації для випускників

загальноосвітніх навчальних закладів групи довузівської підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери;

– на рівні ВНЗ: увести в навчальні плани дисципліни, які забезпечать потенційні можливості формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на діяльність в умовах сільського соціуму, наприклад дисципліни “Соціально-педагогічна діяльність у громаді (сільській громаді)”; інститутам і факультетам післядипломної освіти використати у програмах підвищення кваліфікації соціальних педагогів методичне забезпечення інтегративного факультативного навчального курсу “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді” та теоретико-методичні положення цього наукового дослідження;

– на рівні районних центрів соціальних служб сім’ї, дітей та молоді: з метою підвищення соціального статусу соціального педагога в Україні використати результати дослідження для активної реклами професії “Соціальний педагог”, а також у подальшій профорієнтаційній роботі для ефективного забезпечення фахівцями соціально-педагогічних установ, зокрема на селі.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів в аграрних ВНЗ. Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо в поглибленому аналізі мотиваційної сфери абітурієнтів на професії соціально-педагогічного спрямування, в пошуку адекватних методів її діагностики, розробці робочих програм, навчально-методичного забезпечення для підготовки студентів, майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки. Потребують подальшого теоретичного осмислення й експериментального обґрунтування механізми формування норм і цінностей у студентських групах, процеси колективотворення, виховання товариських взаємин, які сприяють удосконаленню формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрних ВНЗ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Васюк О. В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів : монографія / О. В. Васюк. – К. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. – 336 с.

2. Васюк О. В. Допомога недержавної організації “Дім друзів” дітям / О. В. Васюк // Вісн. книжков. палати. – 2005. – № 11. – С 44–45.

3. Васюк О. В. Теоретичне обґрунтування поняття “спрямованість особистості” у контексті професійної спрямованості / О. В. Васюк // Вісн. книжков. палати. – 2007. – № 4. – С. 29–32.

4. Васюк О. В. Функціональні компоненти професійно-педагогічної спрямованості соціального педагога та соціального працівника / О. В. Васюк // Вісн. книжков. палати. – 2007. – № 6. – С. 27–29.

5. Васюк О. В. Методика професійного добору соціальних педагогів / О. В. Васюк // Вісн. книжков. палати. – 2008. – № 1. – С. 26–29.

6. Васюк О. В. Становлення та розвиток профорієнтаційної роботи на професії педагогічної спрямованості / О. В. Васюк // Вісн. книжков. палати. – 2008. – № 3. – С. 27–29.

7. Васюк О. В. Організаційні етапи педагогічної орієнтації, форми та методи її ефективного формування / О. В. Васюк // Вісн. книжков. палати. – 2008. – № 6. – С. 23–26.

8. Васюк О. В. Використання можливості бібліотеки вищої школи у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // Вісн. книжков. палати. – 2009. – № 3. – С. 25–28.

9. Васюк О. В. Теоретичні аспекти підготовки майбутнього соціального педагога/працівника до діяльності в умовах сільської місцевості як психолого-педагогічна проблема / О. В. Васюк // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. пр. Київ. нац. лінгвіст. ун-ту Міносвіти і науки України. – 2010. – № 42. – С. 68–71.

10. Васюк О. В. Теоретичні підходи до виокремлення етапів формування професійної спрямованості / О. В. Васюк // Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. – 2010. – № 22. – С. 32–38. – (Серія : Педагогіка).

11. Васюк О. В. Теоретико-практичні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у НУБіП України / О. В. Васюк, С. В. Виговська // Вісн. Нац. академії оборони України. – 2010. – 1 (14). – С. 10–15.

12. Васюк О. В. Теоретичне обґрунтування поняття “професійно-педагогічна спрямованість” студентів соціально-педагогічних спеціальностей / О. В. Васюк // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. пр. Київ. нац. лінгвіст. ун-ту Міносвіти і науки України. – 2011. – № 43. – С. 22–25.

13. Васюк О. В. Теоретичні аспекти професійної підготовки фахівців соціальної сфери за кордоном для роботи з сільською громадою / О. В. Васюк // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2012. – №2 (27). – С. 11–16.

14. Васюк О. В. Аналіз досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів у Росії / О. В. Васюк // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. – К. : [б. в.], 2012. – Вип. №175. – Ч. 1. – С. 50–59. – (Серія “Педагогіка. Психологія, Філософія”).

15. Васюк О. В. Принципи та умови формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // зб. наук. пр. Нац. акад. прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький : [б. в.], 2012. – Вип. № 63. – С. 16–20.

16. Васюк О. В. Педагогічна інтеграція як засадовий концепт формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – К.-Вінниця : ТОВ фірма “Планер”, 2013. – Вип. 35. – С. 194–200.

17. Васюк О. В. Принципи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. – К. : [б. в.], 2013. – № 192. – Ч. 1. – С. 72–78. – (Серія “Педагогіка. Психологія, Філософія”).

18. Васюк О. В. Педагогічні фактори формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // Гуманітар. вісн. ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький дер. пед. ун-т імені Григорія Сковороди”. – К. : Гнозис, 2013. – Додаток 1 до вип. № 29. – Том V : Тематич. вип. “Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання”. – С. 108–114.

19. Васюк О. В. Педагогічна система формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – К.-Вінниця : ТОВ фірма “Планер”, 2013. – Вип. 36. – С. 194–199.

20. Васюк О. В. Концептуальні основи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // Гуманітар. вісн. ДВНЗ “Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди”. – К. : Гнозис, 2013. – Додаток 1 до вип. 31. – Т. VIII (50): Тематич. вип. “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – С. 88–97.

21. Васюк О. В. Моделювання педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки у аграрному ВНЗ / О. В. Васюк // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – Ялта : ВРР КГУ, 2014. – Вип. 42. – Ч. 1. – С. 39–46. – (Серія : “Педагогіка і психологія”).

22. Васюк О. В. Тренінгова форма навчання в методиці формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2014. – №1 (38). – С. 14–19.

23. Васюк О. В. Критерії та показники сформованості професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2014. – №2 (39). – С. 19–24.

24. Васюк О. В. Методологічні підходи до професійної підготовки соціальних педагогів в системі вищої освіти України / О. В. Васюк, С. В. Виговська // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. – К. : [б. в.], 2014. – Вип. №199. – Ч. 1. – С. 60–68. – (Серія “Педагогіка. Психологія, Філософія”).

25. Васюк О. В. Обґрунтування структури змісту інтегративного факультативного курсу “Соціально-педагогічна діяльність у сільській громаді” / О. В. Васюк // Духовність особистості методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. / головн. ред. Г. П. Шевченко. – Вип. 3 (62). – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – С. 24–33.

Публікації у зарубіжних виданнях

26. Васюк О. В. Суть и дефиниция понятия “профессиональная направленность социального педагога” / О. В. Васюк // Современный науч. вестн. : науч.-теор. и практ. журнал. – 2013. – № 20 (159). – С. 56–65. – (Серія : “Педагогические науки”).

27. Vasyuk O. V. Theoretical aspects of forming future social pedagogues' educational content / O. V. Vasyuk, S. V. Vygovskaya // Современный науч. вестн. : науч.-теор. и практ. журнал. – 2013. – №28 (167). – С. 46–55. – (Серія : “Педагогические науки. Физическая культура и спорт”).

28. Vasyuk O. Pedagogical conditions of professional training of future social workers / O. Vasyuk, N. Ridei // *Nauka i Studia (Poland)*. – 2013. – NR 27 (95). – С. 99–108.

29. Васюк О. В. Методика розвитку професійної направленності майбутніх соціальних педагогів в теченні навчально-виробничих практик / О. В. Васюк // *Современный науч. вестн. : науч.-теор. и практ. журнал*. – 2014. – № 2 (198). – С. 56–66. – (Серія : “Педагогические науки. Филологические науки”).

30. Vasyuk O. The essential concept of “self- educational competence of social pedagogue” / O. Vasyuk, N. Lisnichuk // *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum*. – 2014. – №5 (7). – С. 78–83. – (“Pedagogika”).

Опубліковані праці апробаційного характеру

31. Васюк О. В. Становлення та діяльність недержавної організації “Дім друзів” / О. В. Васюк // “Сучасні наукові дослідження – 2006” : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., (Дніпропетровськ, 20–28 лют. 2006 р.). – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – Т. 8 : Педагогічні науки. – С. 117–118.

32. Васюк О. В. Функціональні компоненти професійно-педагогічної спрямованості / О. В. Васюк // “Наука і вища освіта” : тези доп. учасн. XVI міжнар. наук. конф. молодих науковців, (Запоріжжя, 17–18 квіт. 2008 р.) : [у 4-х т.] / Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2008. – Т. 3. – С. 168.

33. Васюк О. В. Практика формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів / О. В. Васюк // “Современные направления теоретических и прикладных исследований” : материалы междунар. науч.-практ. конф., (Одесса, 19–30 марта 2013 г.). – Т. 15 : “Педагогика, психология и социология”. – С. 71–76.

34. Васюк О. В. Етапи розвитку професійної підготовки соціальних педагогів у Росії / О. В. Васюк // “Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: подорож у просторі змін” : матеріали III всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю; упор. О. Т. Плетка. – К. : Міленіум, 2009. – С. 13–15.

35. Васюк О. В. Організаційні етапи педагогічної орієнтації / О. В. Васюк // “Професійна освіта: теорія, досвід, проблеми” : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. / за заг. ред. проф. Н. Т. Тверезовської. – К. : [б. в.], 2010. – С. 38–41.

36. Vasuck O. Analysis of experience of preparation of future social pedagogues abroad / Oksana Vasuck // *Sborník konference [Trendy ve vzdělávání]*, (19–20 června 2013). – С. 641–645.

37. Васюк О. В. Методологічні підходи до професійної підготовки соціальних педагогів / О. В. Васюк, С. В. Виговська // “Теорія та методика професійної освіти: наукові читання імені професора Віктора Сидоренка” : V міжнар. конф., (Київ, 26–27 лют. 2014). – К., С. 35–36.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

38. Васюк О. В. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / О. В. Васюк; Рекомендовано МОН України як навч. посіб. для студентів ВНЗ (лист №1.4/18-г-2413 від 21.11.2008 р.). – [3-тє вид., доп. і перероб.]. – К. : НАКККіМ, 2013. – 359 с.

39. Історія соціальної роботи : навч.-метод. посіб. / Лузан П. Г., Васюк О. В., Жалдак Л. М. та ін. – К. : НАУ, 2007. – 122 с. (авторські с. 1–88).

40. Тестові завдання з дисципліни “Історія соціальної роботи” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 49 с.

41. Короткий конспект лекцій з дисципліни “Історія соціальної роботи” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 130 с

42. Методичні рекомендації з дисципліни “Історія соціальної роботи” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 53 с.

43. Тестові завдання з дисципліни “Порівняльна педагогіка” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 38 с.

44. Методичні рекомендації з дисципліни “Порівняльна педагогіка” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 50 с.

45. Глосарій до вивчення дисципліни “Порівняльна педагогіка” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 16 с.

46. Тестові завдання з дисципліни “Теорія та історія соціального виховання” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 46 с.

47. Глосарій до вивчення дисципліни “Теорія та історія соціального виховання” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 34 с.

48. Методичні рекомендації з дисципліни “Теорія та історія соціального виховання” для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 42 с.

49. Методичні рекомендації з проходження навчальної соціально-педагогічної практики для підготовки фахівців напряму 0101 “Педагогічна освіта” зі спеціальності 6.010100 “Соціальна педагогіка” / О. В. Васюк, І. В. Сопівник. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 26 с.

50. Васюк О. В. “Історія соціальної роботи” у схемах і таблицях / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2011. – Ч. 1. – 80 с.

51. Васюк О. В. “Історія соціальної роботи” у схемах і таблицях / О. В. Васюк. – К. : ДАКККіМ, 2011. – Ч. 2. – 82 с.

52. Васюк О. В. Історія соціальної педагогіки за кордоном / О. В. Васюк. – К. : НАКККіМ, 2012. – 182 с.

53. Васюк О. В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах : метод. рекомен. / О. В. Васюк. – К. : НАКККіМ, 2014. – 56 с.

АНОТАЦІЯ

Васюк О. В. Теорія і методика формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2015.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищих аграрних навчальних закладах. Уточнено сутність понятійно-категоріального апарату дослідження, а саме зміст понять “професійно-педагогічна спрямованість”, “професійна спрямованість майбутнього соціального педагога”; схарактеризовано структуру професійної спрямованості, як взаємозв’язок чотирьох компонентів (когнітивного, мотиваційного, діяльнісно-поведінкового, особистісно-рефлексивного); розроблено концептуальні основи педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у аграрних ВНЗ; запропоновано методику її формування та експериментально перевірено ефективність у процесі педагогічного експерименту. Представлено структурну модель формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, основними структурними блоками якої є: концептуальний, змістово-процесуальний та діагностичний; конкретизовано критерії і охарактеризовано показники та рівні її сформованості. Обґрунтовано педагогічні фактори та умови формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів в аграрних ВНЗ, запропоновано та упроваджено науково-методичне забезпечення цього процесу.

Ключові слова: спрямованість особистості, професійна спрямованість, професійно-педагогічна спрямованість, соціальний педагог, система формування професійної спрямованості, методика, педагогічні технології, педагогічна інтеграція.

АННОТАЦИЯ

Васюк О. В. Теория и методика формирования профессиональной направленности будущих социальных педагогов в высших аграрных учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2015.

В диссертации теоретически обобщено и предложено решение актуальной научной проблемы формирования профессиональной направленности будущих социальных педагогов в высших аграрных учебных заведениях. Уточнена сущность понятийно-категориального аппарата исследования, а именно содержание понятий “профессионально-педагогическая направленность”, “профессиональная направленность будущего социального педагога”; охарактеризована ее структура,

как взаимосвязь четырех компонентов (когнитивного, мотивационного, деятельностно-поведенческого, личностно-рефлексивного); разработаны концептуальные основы педагогической системы формирования профессиональной направленности социальных педагогов в аграрных высших учебных заведениях; предложена методика ее формирования у будущих социальных педагогов и экспериментально проверена ее эффективность в процессе педагогического эксперимента. Представлена структурная модель формирования профессиональной направленности будущих социальных педагогов, основными структурными блоками которой являются: концептуальный, содержательно-процессуальный и диагностический; конкретизированы критерии и охарактеризованы показатели и уровни ее сформированности.

Обоснованы такие педагогические факторы: профориентационная работа; практическое обучение; технология обучения; содержание подготовки социальных педагогов; престижность будущей профессии; педагогическая интеграция; интерес студента к работе с людьми; профессионализм преподавателя; нормы, ценности, установки академической группы; знания студента о работе современного социального педагога; образовательно-информационная среда. Потенциальные возможности указанных факторов профессиональной направленности будущих социальных педагогов обеспечивают такие педагогические условия: создание системы профориентационной работы с будущими бакалаврами социальной педагогики; системно-последовательное вовлечение студентов в учебно-профессиональные формы овладения будущей профессией; междисциплинарный подход к овладению студентами социально-педагогической деятельностью; целенаправленное сплочение студенческой группы в рамках общей учебно-профессиональной деятельности.

Основными концептуальными путями обеспечения педагогических условий целенаправленного формирования профессиональной направленности будущих бакалавров социальной педагогики являются: системная профориентационная работа; практическая подготовка (в том числе, с использованием средств учебной (в сельской местности) практики); педагогическая интеграция (реализация межпредметных связей, проведение интегрированных занятий; введение в учебные планы интегрированных курсов и т. п.); общая учебно-профессиональная деятельность студентов; практикоориентированные педагогические технологии.

Разработано и внедрено научно-методическое обеспечение педагогической системы формирования профессиональной направленности будущих социальных педагогов в аграрном вузе. Функционированию педагогической системы способствовали: целенаправленная профориентационная работа с будущими социальными педагогами; внедрение содержательно-методических аспектов педагогической интеграции (системные интегрирующие понятия, интегрированные лекции, бинарные лекции и т. д.), интегративный факультативный учебный курс «Социально-педагогическая деятельность в сельской общине»; педагогические технологии (контекстового, проблемного, тренингового обучения, учебного проектирования и имитационно-игровой); обеспечение педагогических условий прохождения учебно-производственных практик.

Приведены результаты проведенного педагогического эксперимента, подтверждающие гипотезу данного исследования о том, что эффективность формирования профессиональной направленности будет осуществляться успешно, если: будущие социальные педагоги будут задействованы в системной, профориентационной работе средствами профессиональной информации, профессиональной консультации, отбора и профессиональной адаптации (частично, во время производственных практик); в учебном процессе будет реализован принцип ориентации на будущую социально-педагогическую деятельность; технологически обеспечить активное участие студентов в решении актуальных социально-педагогических проблем сельского социума.

Ключевые слова: направленность личности, профессиональная направленность, профессионально-педагогическая направленность, социальный педагог, система формирования профессиональной направленности, методика, педагогические технологии, педагогическая интеграция.

ANNOTATION

Vasyuk O. V. The theory and methodology of the professional orientation formation of future social pedagogues in higher agricultural education establishments. – Manuscript.

Thesis for the degree of the doctor of pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – the theory and methodology of professional education. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

The dissertation presents the theoretical synthesis and proposes the solution of the urgent scientific problem of the professional orientation formation of future social pedagogues in higher agricultural education establishments. The essence of conceptual and categorical apparatus of investigation, namely the meaning of the concept “professional and pedagogical orientation”, “professional orientation of a future social pedagogue” has been specified; the structure of the professional orientation as the relationship of four components (cognitive, motivational, activity and behavioral, personality and reflective) has been described; conceptual foundations of the pedagogical system of the professional orientation formation of future social pedagogues in agricultural higher education establishments have been created; the method of the professional orientation formation of future social pedagogues has been proposed; the effectiveness of this method has been experimentally checked in the process of the pedagogical experiment. The structure model of the professional orientation formation of future social pedagogues has been represented, the main structure blocks are: concept, content and procedure, diagnostic; model criteria have been concretized; model indexes and levels have been defined. The pedagogical factor and conditions of the professional orientation formation of future social pedagogues in agricultural higher education establishments have been validated; the scientific and methodical guidance for this process has been proposed and applied.

Keywords: personality orientation, professional orientation, professional and pedagogical orientation, social pedagogue, the system of the professional orientation formation, methodology, pedagogical technologies, pedagogical integration.